

ANADİL AYRIMINDA İŞGÜCÜ PİYASASI KONUMLARI

Seyfettin Gürsel^{*}, Gökçe Uysal-Kolaşın^{**} ve Onur Altındağ^{***}

Yönetici Özeti

Bu araştırma notunda anadili Türkçe ve Kürtçe olan nüfusların sahip oldukları işgücü piyasası konumları incelenmektedir. Hesapladığımız işsizlik oranları anadili Kürtçe olan nüfusta yüzde 8 iken bu oran anadili Türkçe olan nüfusta yüzde 7,5'tir. Aradaki küçük farkın tamamı ise işsizlik oranlarının kırsal kesimde farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. İşgücü piyasası konumları arasındaki asıl fark, kentsel istihdamda göze çarpmaktadır. Anadili Kürtçe olan nüfusta ücretli ya da maaşlı çalışma oranı yüzde 38 iken aynı oran anadili Türkçe olan nüfusta yüzde 57'ye yükselmektedir. İstihdam yapılarındaki bu farklılaşma sosyal güvenlik kapsamına da çok belirgin bir biçimde yansımaktadır. Türkiye genelinde kentsel alanda sosyal güvenceden yoksunluk oranı 2003 yılında yüzde 42,1 iken aynı oran anadili Kürtçe olan nüfusta yüzde 66,3 seviyesine yükselmektedir. Diğer bir deyişle anadili Kürtçe olan nüfus, çalışma koşulları bakımından çok daha dezavantajlıdır. Anadili Kürtçe olan kesimde genel olarak görülen eğitimsizlik ve kendi hesabına çalışma eğilimi şüphesiz ki bu durumu açıklayıcı bir role sahiptir.

Benzer işsizlik oranları

Bu araştırma notunda Hacettepe Nüfus Etüdüleri tarafından 2003 yılında yapılan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003 (TNSA 2003) anketini kullanılarak anadili Türkçe ile Kürtçe olan nüfusların karşı karşıya olduğu işgücü piyasası koşulları araştırılmaktadır.¹ Bu araştırma notunda anadil değişkenini gözlemleyebildiğimiz 15-49 yaş arası en az bir kez evlenmiş kadınlar ve eşleri üzerine odaklanmaktadır. Bu grubun toplam işgücünün yaklaşık yüzde 57,8'ini kapsadığını belirtelim.

İşgücü piyasası koşulları iki ana başlık altında incelenebilir: İşsizlik ve İstihdam. TNSA 2003'te yer alan 15 yaşından büyük evli çiftler için Türkiye genelindeki işsizlik oranını yüzde 7,6 olarak hesaplanmaktadır. Bu oran kentsel alanda yüzde 9,7'ye yükselirken kırsal alanda yüzde 3,6 seviyesine gerilemektedir. Bu istatistikler TÜİK'in yayınladığı 2003 yılı işgücü piyasası rakamları ile benzerlik göstermektedir. TÜİK verilerine göre 2003 yılı 15 yaş ve üstü evli nüfus için Türkiye genelinde işsizlik oranının yıllık ortalaması yüzde 7'dir. Bu oran kırsal kesim için 4,1 kentsel alan içinse yüzde 9,5'tur.²

Şekil 1'de anadili ayrımına göre hesaplanmış işsizlik rakamları görülmektedir. Buna göre, anadili Kürtçe olan nüfusta işsizlik oranı yüzde 8 iken bu oran anadili Türkçe olan nüfusta yüzde 7,5'tir. Aradaki farkın tamamı ise işsizlik oranlarının kırsal kesimde farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. Kentsel alanda iki nüfus için de işsizlik oranı aynıyken (yüzde 9,7) kırsal alanda anadili Kürtçe olan nüfusta işsizlik yüzde 5,5 ile anadili Türkçe olan nüfusa göre daha yüksektir (yüzde 3,2).

Kırsal kesimde işsizlik oranları arasındaki farkın bir nedeninin tarımsal yapı farklılıklarına bağlı olduğunu düşünüyoruz. Türkiye'nin büyük bölümünde tarım, küçük toprak sahibi aile işletmeleri tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle tarımda işsizlik çok düşüktür. Diğer taraftan Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da büyük toprak sahipleri ve aşiretler çevresinde örgütlenen daha feodal bir yapı hakimdir. Bu

* Seyfettin Gürsel, **betam**, Direktör, seyfettin.gursel@bahcesehir.edu.tr

** Gökçe Uysal-Kolaşın, **betam**, Direktör Yardımcısı, gokce.kolasin@bahcesehir.edu.tr

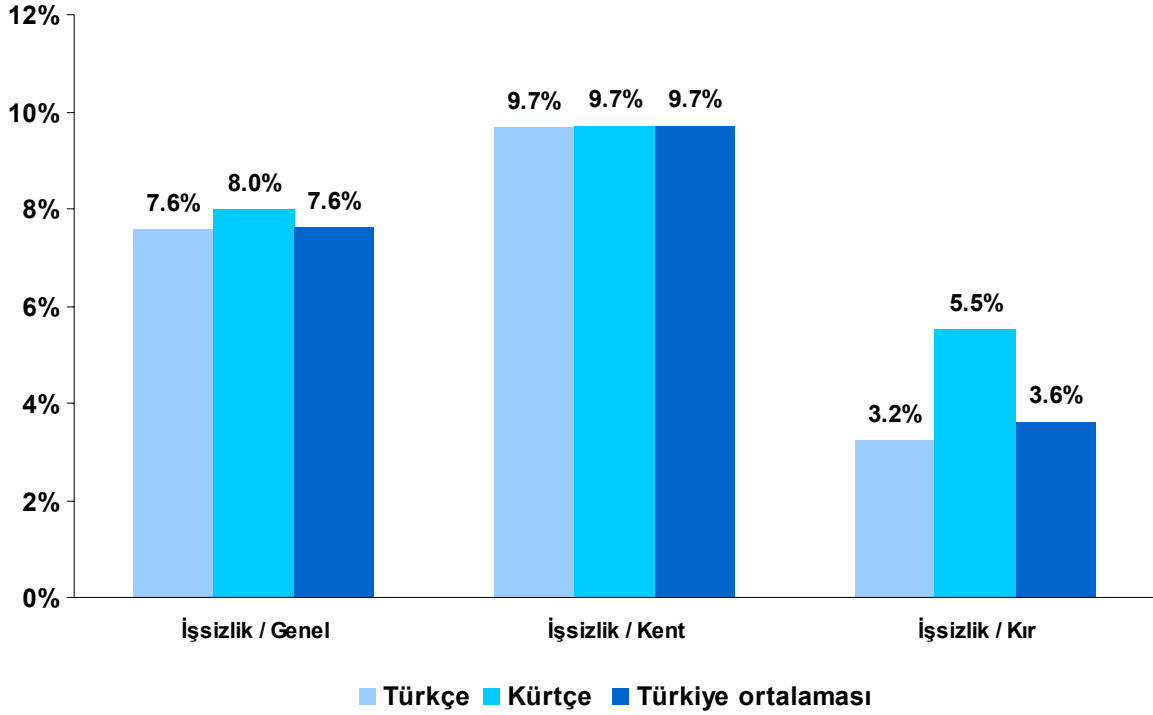
*** Onur Altındağ, **betam**, Araştırma Görevlisi, onur.altindag@bahcesehir.edu.tr

¹ Veri seti ve örneklem kısıtlamaları ile ilgili ayrıntılı bilgi Kutu 1'de yer almaktadır.

² TÜİK'in yayınladığı verilere göre 2004 yılında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne ait işsizlik rakamı yüzde 11,1'dir. Türkiye geneli 2003 yılına ait işsizlik oranı ise yüzde 10,5 olarak açıklanmıştır. Resmi rakamlarla karşılaştırma yapılırken evli çiftlerde işsizlik oranının belirgin olarak düşüğü hesaba katılmalıdır.

yapı içerisinde işsizliğin daha yüksek olması kaçınılmazdır. Bu nedenle tarımda işsiz kalma riski Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da daha yüksektir. Anadili Kürtçe olan nüfusun bu bölgelerde daha yoğun olduğu göz önünde bulundurulduğunda kırsal işsizlik oranları farkı büyük ölçüde açıklanabilir.

Şekil 1 Kır/Kent ayrımında işsizlik oranları

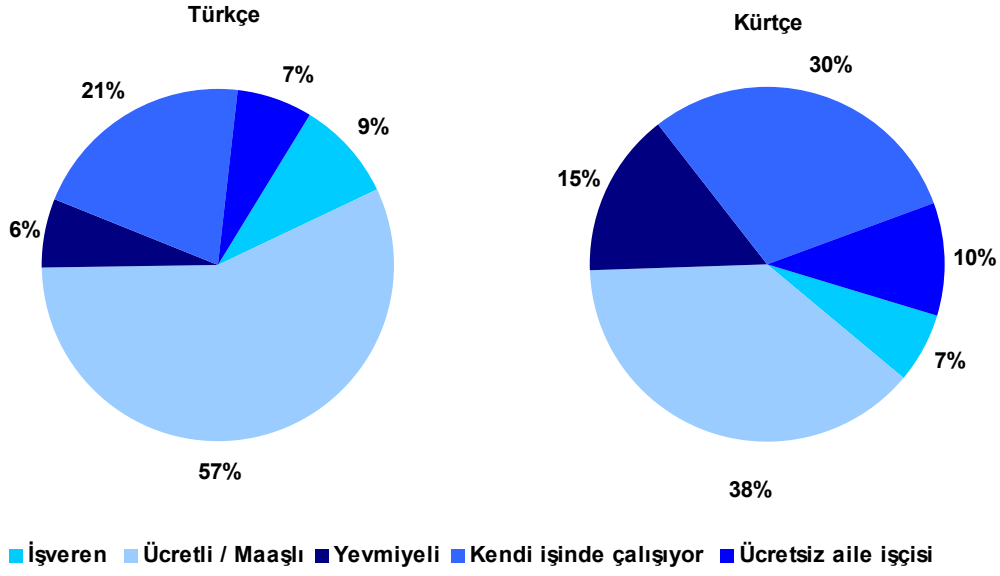

Kaynak: TNSA 2003 ve betam

Farklı istihdam koşulları

Şekil 2'de kentsel alanda istihdam edilenlerin işteki durumu yer alıyor. İlk göze çarpan ücretli ya da maaşlı çalışan oranları arasındaki büyük farktır. Anadili Kürtçe olan nüfusta ücretli ya da maaşlı çalışma oranı yüzde 38 iken aynı oran anadili Türkçe olan nüfusta yüzde 57'ye yükselmektedir. Anadili Kürtçe olan nüfusta ücretli ya da maaşlı çalışmanın yerini yevmiyeli olarak çalışmak almaktadır. Yevmiyeli çalışanların oranı anadili Kürtçe nüfus içinde yüzde 15 iken, anadili Türkçe nüfusta yüzde 6'dır. Bunun yanında kendi işinde çalışanların oranı da anadili Kürtçe olan kesimde görece hayli yüksektir; yüzde 30'a yüzde 21.

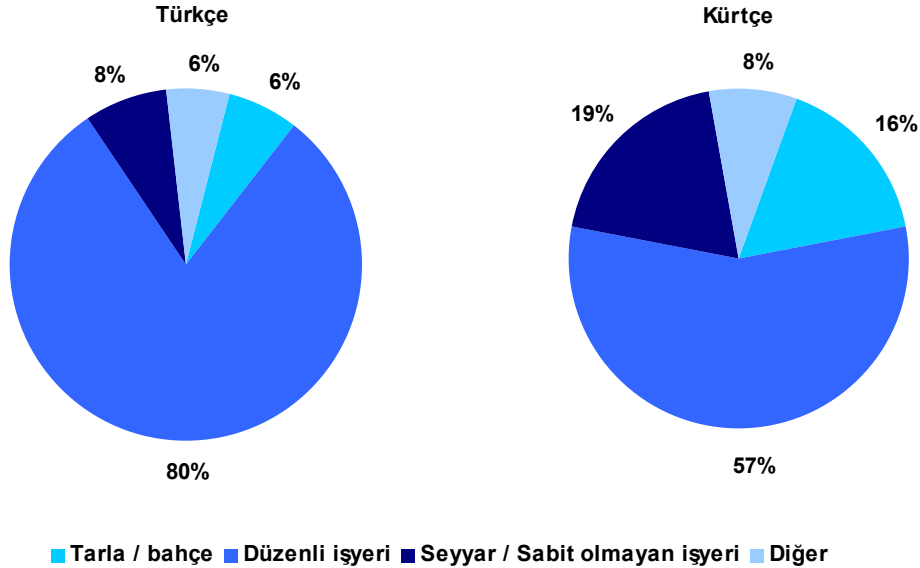
Şekil 2 Kentsel alanda istihdam edilenlerin işteki durumu

Kaynak: TNSA 2003 ve betam

Kendi işinde çalışanlarda görülen yüksek oranın başlıca nedeni anadili Kürtçe olan nüfusun kentlerde seyyar ya da sabit olmayan işlere yönelmesidir. Şekil 3'te kentsel alanda istihdam edilen nüfusun işyeri durumu görülmektedir. Düzenli bir işyerinde çalışma oranı anadili Türkçe nüfusta yüzde 80 iken, Kürtçe olan nüfusta yüzde 57'ye gerilemektedir. Buna karşılık seyyar ya da sabit olmayan işyerleri oranları sırasıyla yüzde 8 ve yüzde 19'dur. İki nüfus arasındaki bir diğer önemli fark da kentsel alanda yapılan tarım ve bahçe işinde anadili Kürtçe nüfusun çok daha yoğun olmasıdır; yüzde 16'ya yüzde 6.

Şekil 3 İşyeri durumuna göre kentsel istihdam

Kaynak: TNSA 2003 ve betam

İstihdam koşullarındaki bu farklılaşmanın sosyal güvenlik kapsamına yansımaları doğaldır. Tablo 1'de anadil ayrımına göre kentsel alandaki sosyal güvence kapsamı verilmiştir. 2003 yılında Türkiye genelinde kentsel alanda sosyal güvenceden yoksunluk oranı yüzde 42,1 olarak tahmin edilirken, iken aynı oran anadili Kürtçe olan nüfusta yüzde 66,3 seviyesine yükselmektedir. Kayıtsız çalışmanın kendi işini yapanlarda ve yevmiyeli çalışanlarda çok daha yaygın olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu sonuç şaşırtıcı olmasa da kaygı vericidir.

Tablo 1 Anadil ayrımına göre kentsel alanda sosyal güvence kapsamı

www.betam.bahcesehir.edu.tr

	Türkçe	Kürtçe	Türkiye geneli
Sosyal güvencesi yok	38.3%	66.3%	42.1%
Sosyal güvencesi var	61.7%	33.7%	57.9%

Kaynak: TNSA 2003 ve **betam**

Özet olarak kentsel alanda, anadili Kürtçe olan nüfusun yarıya yakın bölümünün görece olarak daha premodern ve güvenceden yoksun istikrarsız işlerde istihdam edildikleri görülmektedir. Anadili Kürtçe ve Türkçe olan nüfuslar arasında gözlemlenen eğitim düzeyindeki büyük farklılık şüphesiz ki bu durumu açıklayıcı bir role sahiptir. Anadili Kürtçe olan nüfusun daha düşük beşeri sermaye gerektiren işlerde yoğunlaştığı söylemek mümkündür. Hatırlatmak gerekirse, anadili Kürtçe olan nüfusun yüzde 46'sı ilköğretim mezunu dahi değildir. Bu grubun çok büyük bir kısmı hiç okula gitmemiştir (yüzde 37)³.

³ Bkz. "Anadili Türkçe nüfus ile Kürtçe nüfus arasında eğitim uçurumu var", Betam Araştırma Notu No:49.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003 (TNSA-2003)

Hacettepe Nüfus ve Sağlık Etütleri Enstitüsü tarafından yapılan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması beş yılda bir tekrarlanan bir araştırmadır. Bu araştırma notunda 2003 yılına ait ham veriler kullanılmıştır. Sözkonusu araştırma 2008 yılında da tekrarlanmıştır, ancak ham verileri kamuoyuna henüz açılmamıştır.

Devlet kurumlarının düzenledikleri anketlerde etnik kökene dair soru sorulmamaktadır. Dolayısıyla etnik kökene dair yapılan araştırmalar genelde sosyal bilimcilerin topladıkları, örneklem boyutu 1.000-3.000 arası değişen veri setlerine dayandırılmaktadır. Nüfus ve Sağlık Araştırması ise daha büyük bir örnekleme kişinin anadiline dair veri içermektedir.

TNSA-2003 10.836 hane halkı görüşmesini kapsamaktadır. Bu hanelerde toplam 47.894 kişi yaşamaktadır. Bu örneklem boyutuyla veri seti Türkiye çapında ve beş bölge bazında temsil gücüne sahiptir: Batı, Güney, Kuzey, Orta, Doğu. 2003 yılında görüşme yapılan hanelerde yaşayan 15-49 yaş arasında en az bir kez evlenmiş (halen evli, boşanmış ya da dul) 8.075 kadına daha ayrıntılı sorular sorulmuştur. Bu modüle katılan kadınlar, ana ankete katılmış olan toplam 24.117 kadının yüzde 62'sini oluşturmaktadır.

Anadil değişkeni ana anketin içerisinde değil, daha küçük boyutta olan 15-49 yaş arası en az bir kez evlenmiş kadın modülü içerisinde yer almaktadır. Bu modüle katılmış olan kadınlardan hala evli olanlara aynı zamanda eşlerinin ana dili de sorulmuştur. Bu araştırma notunda kendinin ve eşinin anadili sorularına cevap vermiş ve eşleri hane halkı verilerinden tanımlanabilen kadın ve eşleri kullanılmıştır. Örnekleme 14.408 kişi bulunmaktadır.